

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

יו"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א • לע"נ הר"ר מרדכי קלמן (מוטי) זיסר ב"ר משה יצחק ז"ל

גליון מס' 1224

מסכת נדרים י"ב - י"ח ♦ כלים ב', ב' - ב', ד'

בס"ד, י"ב חשון תשפ"ג

השבוע בגליון

- ♦ "לאו ליהנות" - ההנאה הרוחנית
- ♦ כיצד קיום המצווה מבטל את ההנאה הגשמית?
- ♦ קונם לבטל חרם של רבינו גרשום
- ♦ חובה על אדם לדאוג שיוכל לקיים מצווה עתידית

- ♦ נשבע שלא יישן שלשה ימים
- ♦ הכל על מהותו של נדר
- ♦ ההבדל בין נדר לבין שבועה
- ♦ נדר - איסור "חפצא", שבועה - איסור "גברא"

♦ מדוע "מצוות לאו ליהנות ניתנו"?

דף טו/א שבועה שלא אישן שלשה ימים

נשבע שלא יישן שלשה ימים

בגמרתנו מבואר, כי אדם שנשבע שלא יישן שלשה ימים - לוקה מיד, כי לא יתכן שאדם יצליח להמנע משינה שלשה ימים רצופים ולפיכך כבר עתה הוא נשבע שבועת שווא.

שבועת שווא היא שבועה שאדם נשבע אך שבועתו לא חלה. אין זה משנה מדוע השבועה לא חלה - הנשבע עבר על איסור והרי הוא לוקה [מדובר בשבועה על העתיד, אך יש גם שבועת שווא שנשבע על דבר ידוע, או לשנות את הידוע, כגון: נשבע על עמוד של שיש שהוא עשוי עץ].

נשבע שלא יאכל שבעה ימים: במסכת שבועות (דף י' בדפי ה"ף) דן הר"ן מה דינו של אדם שנשבע שלא יאכל שבעה ימים, האם גם הוא לוקה מיד כזה שנשבע שלא יישן שלשה ימים?

יאכל מפני פיקוח נפש ונדרו לא בטל! ובכן, סברה מעניינת טוען הר"ן: לכאורה אדם זה לא ילקה, שכן דווקא המנעות משינה במשך שלשה ימים היא בלתי אפשרית כי על כרחו יירדם, אך המנעות מאכילה במשך שבעה ימים - אפשרית! ואם נטען: הן יהיה חייב לאכול מפני פיקוח נפש כי יסתכן בנפשו? הן אין זה נחשב שהוא ביטל את שבועתו אלא כך הוא דין התורה שמפני פיקוח נפש נדחים כל דיניה. אין, איפוא, להלקותו. אם כי, עליו להקפיד לאכול רק כשיעור הנזקק לו להצלת חייו ולא יותר.

בהמשך דבריו הוא מביא כי הרמב"ם (הלכות שבועות פרק ה' הלכה כ') חולק עליו וכותב כי הנשבע שלא יאכל שבעה ימים - לוקה מיד כאדם הנשבע שלא יישן שלשה ימים, והוא תמה מדוע דימה הרמב"ם בין שינה לאכילה, הן חילוק ברור ניצב ביניהן כפי שבואר זה עתה.

שבועה לעבור על דברי תורה: ברם, הר"ן חוזר בו וכותב כי להלכה הוא מודה לדברי הרמב"ם, אך הוא חלוק עליו בטעם. כלומר, הרמב"ם סובר שבועה זו אינה חלה מפני שסופו יאכל בעל כרחו, ואילו הר"ן טוען שהשבועה אינה חלה מפני שהיא נחשבת כשבועה לעבור על דברי תורה, שהרי הורתנו תורה להשמר על נפשותינו ושבועתו לבלתי אכול שבעה ימים מסכנת את נפשו וכלל בדיני שבועה קובע שבועה לעבור על דברי התורה אינה חלה מעיקרה ולפיכך היא שבועת שווא והנשבע לוקה.

נמצא, שהן לדעת הרמב"ם והן לדעת הר"ן אדם זה נשבע שבועת שווא, אלא שהם נחלקו מה טעם שבועתו - שווא.

דבר העורך

ילדים שחורים כפחם

אחת התכונות המייחדות את אומתנו מכל העמים, היא היותנו "עם קשה עורף". תכונה זו עמדה לנו במבחן הזמן, כאשר בפתחם של דורות רבים, עמד הצורך התורן שביקש להסית בדרכי נועם או בכח הזרוע את עמנו מדרך התורה. אך אנו "עם קשה עורף", לא זנחנו ולא נטשנו. מידה מופלאה זו שטבועה עמוק בתוכנו, נועדה לשמש אותנו בעת מצבים ומקרים בהם נדרשים אנו להקריב כביכול ממאויינו ומשאיותינו כדי להמשיך לעשות את הנדרש מאיתנו. כמו בימי החופשה, שבהם צריכים אנו לגייס כוחות ביתר שאת ועוד, כדי להתמיד ולהשתתף בשיעורי הדף היומי ובתפילה בציבור. **מעשה מופלא ונדיר** ממחיש באופן חי דברים אלו: בן למשפחת איכרים פשוטה היה זונדל. בתקופה בה עוסק סיפורינו עמד זונדל בשנות החמישים לחייו, איש בעל עוצמה כלכלית ובטחון עצמי רב.

שלושים ושתים שנה חלפו מאז דרך לראשונה בארץ החלומות. בן שמונה עשרה שנה היה כאשר נפרד לתמיד מעיירתו הקטנה, בה גדל מאז הגיח לאוויר העולם. מבט אחרון על לול התרנגולות שעוד הבוקר אסף את ביציהן, פרידה נרגשת מאמו הבוכיה וטפיחת עידוד מאביו שניערה את כל גופו, היו הדברים האחרונים שעשה לפני ששם

צעילוי נשמת

מרת **שולמית** ע"ה
ב"ר שלמה לייב ז"ל
נלב"ע י"ז בחשון תשפ"א
תנצב"ה

הונצחה ע"י הר"ר **דב פריימן** ומשפחתו - רחובות

צעילוי נשמת

הר"ר **נחמיה יחיאל זעירא** ז"ל
ב"ר משה מרדכי ז"ל נבל"ע י"ב בתשרי תשמ"ח
וזוגתו מרת **סימה פינקל** ע"ה
ב"ר פרץ ז"ל נלב"ע י"ב בחשון תשנ"ח
תנצב"ה

הונצחו ע"י המשפחה שיחיו

צעילוי נשמת

הרב **פנחס רוזנבאום** זצ"ל
בן הרה"ג
רבי שמעלקא הלוי זצ"ל הי"ד
נלב"ע י"ג מר חשון תשמ"א
תנצב"ה

הונצח ע"י בני משפחתו שיחיו

לעילוי נשמת

הר"ר **יצחק אייזיק אורנשטיין** ז"ל ב"ר שכנא דוד ז"ל
נלב"ע ט"ו בחשון תשל"ב **תנצב"ה**

הונצח ע"י בנו ידידינו הר"ר **אשר אורנשטיין** ומשפ' שיחיו - פ"ת

נר ה'
נשמת
אדם

בשני הסברים מרחיבים את הדעת מבארים האחרונים את מחלוקת הרמב"ם והר"ן.

הסבר א: שניהם מודים ששבועה זו ניתנת לקיום במציאות, אם חי ואם מת - סוף סוף לא יאכל שבעה ימים, אך הרמב"ם סבר שמאחר שהתורה אינה מאפשרת לעשות כן, הרי הוא נחשב כמי שנשבע על דבר שאי אפשר לעשותו ולפיכך זו שבועת שווא. ברם, הר"ן סבר כי שבועה שאי אפשר לקיימה היא רק שבועה שבפועל בן-אנוש אינו יכול לבצעה, ולפיכך פירש ששבועה זו אינה בטלה מפני שאי אפשר לקיימה אלא מפני שהיא שבועה לעבור על דברי תורה כי נשבע לסכן את נפשו.

הסבר ב: הרמב"ם סובר שהנשבע שלא יאכל שבעה ימים נשבע שבועה שאי אפשר לקיימה, מפני שכאדם חי לא יוכל לקיימה! העובדה שלא יאכל מפני שימות אינה נחשבת כקיום שבועה. ואילו הר"ן סובר שרק אכילה בפועל נחשבת לאי קיום השבועה ומשכך מסיבה זו אינו נחשב כמי שנשבע שבועת שווא ולפיכך הוא מפרש ששבועתו בטלה מפני שנשבע לעבור על דברי תורה (ראה אפיקי ים חלק א' סימן כ"ח וקהילות יעקב שבועות סימן כ"א).

הן כך והן כך, לפנינו מחלוקת נטולת השלכה הלכתית, לכאורה, כי הן הרמב"ם והן הר"ן מודים ששבועה זו בטלה והנשבע לוקה אם מפני שנשבע שבועת שווא, אם מפני שנשבע לעבור על דברי תורה. ברם, השלכה מעשית ביותר עולה ממחלוקתם, כדלהלן.

הרמב"ם והר"ן נחלקו לגבי אדם שנשבע כי לא יאכל שבעה ימים, ברם, מה דינו של אדם אשר נדר שלא יאכל שבעה ימים? ובכן, אחד ההבדלים בין שבועה לנדר הוא שהנשבע לעבור על דברי תורה - שבועתו אינו חלה, ואילו הנודר לעבור על דברי תורה - נדרו חל! על כך אנו למדים במשנה (טז/א) כי הנודר לאסור על עצמו הנאה מסוכות - נדרו חל ואינו יכול לקיים מצוות סוכה.

נמצא, שלפי הרמב"ם כשם שהנשבע שלא יאכל שבעה ימים שבועתו בטלה מפני שזו שבועה שאי אפשר לקיימה, כך גם הנודר שלא ינה מכל מאכל שבעה ימים, נדרו בטל כי אי אפשר לקיימו. אולם, לפי הר"ן הסובר ששבועה זו בטלה מפני שהוא נשבע לעבור על דברי תורה, נמצא שנדר זה לא יתבטל כי הנודר לעבור על דברי תורה - אין נדרו בטל (ראה קהילות יעקב שם).

דף טז/א קונם סוכה שאני עושה

הכל על מהותו של נדר

במאמר שלפנינו נעמוד על שורש איסור נדר. מה בדיוק פעל אדם שנדר כי חפץ מסויים אסור עליו.

ההבדל בין נדר לבין שבועה: אנו יודעים כי קיימת אפשרות לאסור הנאה מחפץ באמצעות נדר, וקיימת אפשרות להשבע שלא ליהנות מחפץ. ההבדל בין שבועה לנדר - תהומי. במשנתנו מבואר כי הנודר שהתפילין אסורות עליו בהנחה - נדרו חל ואינו יכול לקיים את המצווה ולהניח תפילין! ואילו הנשבע שלא יניח תפילין - שבועתו אינה חלה. הגמרא מבארת כי כך דרשו חז"ל מן הפסוקים.

מה גורם להבדל זה שבין שבועה לנדר?

נדר - איסור "חפצא", שבועה - איסור "גברא": ובכן, בתחילת המסכת (ב/ב) ביארה הגמרא שנדר הוא איסור "חפצא" - האיסור חל על החפץ, ושבועה היא איסור "גברא" - האיסור חל על האדם [וכפי שמבארים הראשונים, זה יסוד החילוק למבואר במשנתנו]. בהגדרות אלו טמון ההבדל שבין נדר לבין שבועה, ובשורות הבאות נברר פשרם של דברים.

רבינו הגאון רבי אברהם בורנשטיין זצ"ל, האדמו"ר מסוכטשוב, מבאר בספרו אבני נזר (שו"ת, או"ח סימן ל"ז אות ד') את משמעות ההבדל בין איסור "גברא" לאיסור "חפצא" כדלהלן.

איסור גברא - מפני מעלת האדם: ישנם איסורים שהטילה התורה על היהודי **מפני מעלתו**, כגון: איסור אכילת נבלות, שקצים ורמשים וכדומה, "כי לפי מעלת ישראל אין נבלות ושקצים ראויים להם". זהו איסור גברא. כלומר, מטרת האיסור היא **שהאדם לא יפגם** ולפיכך האיסור מוגדר "איסור גברא" - איסור שמקורו באדם.

איסור חפצא - מפני פחיתות החפץ: ישנם איסורים שהטילה התורה על האדם **מפני פחיתותו**, כגון, איסור אכילת תרומה לישראל, או איסור אכילת חלקי קרבנות הצריכים לעלות על המזבח וכדומה, "שמתקרב אל דבר שהוא למעלה ממדרגתו, כי איך יקרב זר אל תרומה והדיוט אל קדשי שמים. זהו איסור חפצא - שפוגם בחפצא". כלומר, מטרת האיסור היא **שהחפץ לא יפגם** ולפיכך האיסור מוגדר "איסור חפצא" - איסור שמקורו בחפץ.

עתה נשים לב.

נדר - הטמעת איסור בחפץ: למדנו בגמרא כי הנדר הרווח נעשה באמצעות 'התפסה': "חפץ זה אסור עלי כקרבן". הנודר מתפיס, מעתיק, כביכול, את איסור קרבן אל החפץ עליו הוא נודר [לדעת הר"ן בפועל אין צורך להתפיס, אך זוהי מהות הנדר]. מהות הנדר היא, איפוא, התייחסות אל החפץ כקדוש,

את פעמיו אל העיר הגדולה. שם, עלה על רכבת נוסעים לראשונה בחייו, וכעבור זמן לא ארוך מצא את עצמו מבטי מרחוק על פסל החרות מסיפונה התחתון של המחלקה השלישית באניה שעמדה לסיים את חייה. כשכולו נפעם מגודלו של הפסל שהלך והתקרב, אחז בהתרגשות במעקה העץ הרופף. הנה, הלום חייו עומד להתגשם.

הרוח הקירייה שנשבה בפניו והחדירה אל נחיריו את ריחם המלוח של הגלים שליחכו את דפנות האוניה, החזירה אותו באחת אל אותו יום גורלי בחייו, בו נטל לידיו עיתון וקרא לראשונה על אמריקה ארץ החלומות. קרא והחליט, שאת חייו לא יעביר בין חלקה האחורי של הרפת, לחוות הפיטום של האוויזים השמנים. הוא, זונדל, יפליג אל מעבר לים, יעשה חייל, ובעז"ה ברבות הימים, עת יעמוד לרשותו סכום נכבד, יביא את משפחתו העניפה, ויצרף אותה אל חייו הטובים והנעימים. ספן ענק העירו באחת מחלומותיו ודחף אותו ממקומו. "את החבל" אמר, "אני צריך לזרוק את החבל אל הרצף".

בעל עשתונות היה זונדל, ואת הדולר הראשון הרוויח עוד בטרם דרכה רגלו בנמל. מבט קל בעיניהם של זוג זקנים מטים ליפול הספיק לשכנעם, שיתנו לו לשאת עברום את מטענם תמורת הדולר ששולשל לכיסו.

איך שהוא, הצליח זונדל להשתלב בקבוצת נוסעים מאורגנת, ונסע עמם אל בית ההארה שבו שכנו. לשומר הסף הסביר, שהוא הוא האחראי על שלומם ובטחונם של האורחים.

זונדל אירגן את חפציו בקיתון צר ויצא לטוט בעיר הגדולה, בעוד "קבוצתו" מתאוששת מהדרך הארוכה והמפרכת בביטנה של אניה מיטלטלת.

אנגלית? לא. אז לא ידע זונדל אנגלית, אבל הוא היה מהטיפוסים שמסוגלים לומר לסיני משפט ארוך ומורכב באידיש, והוא יבין הכל. העינים, הידים, תנועות הגוף וקריצה בעינו השמאלית, השלימו את המשפט למי שלא הבין מתחילה.

כבר באותו שבוע הצליח זונדל להתברג במפעל בדים גדול, ושקיק הבד הקטן שדחפה לו אימו ברגע האחרון הלך והתמלא בשטרות ירוקים. אלא, שלקראת סוף השבוע התבררה לו עובדה אחת קטנה שעליה לא נכתב מאומה בעיתון שנפל לידיו בעיירה השלוה. למרבה הפלא, **באמריקה ארץ החלומות אי אפשר לחלום**, צריך לעבוד שבעה ימים בשבוע. אמת, מי שיש לו מרץ וכח כמו לזונדל, יכול לגרוף ממון רב. אך יהודי הדבק באמונת אבותיו וחפץ לשמור על קדושת השבת, אינו יכול להשתלב בחיי העשייה התוססים של ניו יורק העיר הגדולה.

עברו שנים רבות, זונדל הפך לאדם עתיר נכסים החולש על עסקים חובקי עולם, אך את תחביבו הישן לא זנח. מידי תקופה היה מורה לעובדיו לבל טירידוהו ולו בדבר הדחוף ביותר. או אז נעל מיודעו את לשכתו, שקע בכורסתו המפוארת, עצם את עיניו, מתח את רגליו ונתן לזכרונות מן הימים ההם להציף את מוחו:

ימים ארוכים ומפרכים, ולילות רבים בהם הלך לישון בקיבה ריקה, הצטברו להם לשבועות, לחדשים ולשנים, וכך מצא את עצמו זונדל לאחר עשר שנים מאז בואו לאמריקה, מטופל באשה ובשעה צאצאים.

היה זה ערב אפור ורגיל, ככל אותם ערבים שהיה זונדל מנסה להעביר איך שהוא בחברת רעייתו וששת ילדיהם הקטנים. זה שבע שנים ומחצה שהוא נשוי לבת ישראל כשרה, שהסכימה לתנאי היחיד שעשה איתה לפני שנשאו כדת וכדין: **"לעולם לא אקבל עבודה הכרוכה בחילול שבת"**.

מידי פעם היה זונדל מצליח למצוא עבודה מזדמנת ליום או יומיים, ולכלכל את משפחתו עד ששוב ירחם המרחם וישלח לו את עזרתו.

תושייתו הובילה אותו למצוא מקום מגורים בלא לשלם שכר דירה, ידיד סיפר לו שדיירי בניין רב קומות מחפשים פועל שיהיה אחראי על נקיון הבית. זונדל הגיש את מועמדותו והתקבל למשרה הרמה, ששכרה היה אפשרות להתגורר חנם במרתף הבנין.

מורם, נעלה, שנתנה תורה רשות לאדם להגדיר כי חפץ מסויים הרי הוא כקרנן עבורו. הנודר יצר, איפוא, איסור "חפצא" - בחפץ זה הוטמעה הגדרה שמחמתה האדם אינו יכול לאכול אותו.

שבועה - החלת איסור על האדם: הגדרת השבועה שונה לחלוטין. הנשבע אינו מתייחס אל החפץ כלל, כי אם לעצמו. הוא נשבע **שהוא** לא יאכל חפץ זה. אין כאן כל התייחסות לגוף החפץ, הנשבע אינו משנה את מעמדו של החפץ או את הגדרתו. אלא התורה נתנה לאדם אפשרות להתחייב לנהוג כפי שישבע, ואם נשבע שלא יאכל הוא מתחייב על כך שלא קיים את דיבורו-שבועתו. ברם, בחפץ עצמו לא הוטמעה כל הגדרה, אלא על האדם נאסר לאכול אותו.

בטרם נעבור להשלכות נסכם בקצרה את הדברים במילים אחרות: הנודר אינו רשאי לאכול את החפץ מפני שבאמצעות נדרו החפץ השתנה לסוג חפץ שאסור לו לאכול אותו. הנשבע אינו רשאי לאכול את החפץ מפני שבכך הוא פוגם בעצמו כי מחלל את שבועתו.

לאחר הדברים המאירים הללו נבין בנקל מדוע הנודר שלא להניח תפילין - נדרו חל ואינו יכול לקיים את המצווה, ואילו הנשבע שלא יניח תפילין - נדרו אינו חל.

האדם שנדר לאסור על עצמו את השימוש בתפילין, שינה בכך את הגדרתו ומעתה עבורו הן כחפץ קדוש שאי אפשר להשתמש בו. האדם שנשבע כי לא ישתמש בתפילין, לא שינה בהן מאומה אלא אסר על עצמו להשתמש בהן. משכך, שבועה שכזו אינה יכול לחול - וכי יכול אדם להישבע בניגוד למצוות התורה? התורה מצווה אותם: הנח תפילין! ואילו הוא נשבע: אני מטיל על עצמי איסור להניח תפילין. אין אפשרות ליצור איסור שכזה. ברם, הנודר הרי לא אסר על עצמו להניח תפילין, אלא שינה את מהותן של התפילין והתוצאה היא שאינו יכול להניחן. אין הוא אלא כאדם הנמצא במדבר שאין לו תפילין - מה יעש?

דף טז/ב וכי מצות ליהנות ניתנו

מדוע "מצוות לאו ליהנות ניתנו"?

כלל גדול אומר רבא בסוגייתנו: "וכי מצוות ליהנות נתנו?". אדם שנדר כי לא יהנה מסוכתו או מלולבו, רשאי לשבת בסוכתו ולקיים בה מצוות סוכה ורשאי ליטול את לולבו ולקיים בו מצוות ארבעת המינים, שכן "מצוות לאו ליהנות נתנו".

רבתינו הראשונים נחלקו בשורש הבנת הדברים.

"לאו ליהנות" - ההנאה הרוחנית: הר"ן (לעיל טז/ב ד"ה "והא") נוקט, כי כוונת הדברים היא שעצם קיום המצווה אינו מוגדר הנאה גשמית-אישית, אף על פי שהיהודי שמח ומאושר בכך שזכה לקיים את המצווה. טעם הדבר, כי איננו מקיימים את המצוות כדי ליהנות אלא כדי לקיים את ציווי הבורא. לפיכך, **קיום המצווה** אינו מוגדר כהנאה. ברם, אם מתווספת לו הנאה גשמית מן המעשה - אינו רשאי לעשותו אם הוא נדור מאותה הנאה. את שיטתו סומך הר"ן מן הנאמר במסכת ראש השנה (כח/א), כי מי שנדר הנאה ממעיין רשאי לטבול בו טבילת מצווה בחורף בלבד אך לא בקיץ, מפני שבקיץ הוא נהנה מן המים באופן מעשי, ועל הנאה מסוג זה לא נאמר "מצוות לאו ליהנות ניתנו".

"לאו ליהנות" - גם ההנאה הגשמית: ואילו מדברי הרשב"א (לעיל טז/ב) מוכח בעליל, כי לדעתו גם כאשר מקיים המצווה נהנה מעצם המעשה אין איסור בדבר והוא רשאי לקיימו, אף על פי שנדר שלא ליהנות מן החפץ שבו הוא מקיים את המצווה [לדבריו "טבילה" אינה מצווה בעצם אלא אמצעי הטהרות. ראה "נימוקי יוסף" בסוגייתנו].

כיצד קיום המצווה מבטל את ההנאה הגשמית? בהבנת דברי הרשב"א התקשו רבות גדולי הדורות, הן אדם זה נדר שלא יהנה מן החפץ, ואם נגרמת לו הנאה אישית בעת קיום המצווה, מדוע מותר לו הדבר? וכי המצווה מבטלת את הנאות? הבה ניכח כדוגמה אדם שנדר שלא יאכל מצה מסויימת, ובהגיע ליל הסדר הוא מבקש לאכלה בטענה ש"מצוות לאו ליהנות ניתנו"! כלום גם הרשב"א אינו מודה כי נטען כנגדו: הן אמנם שהעובדה שאתה מקיים מצווה אינה מוגדרת הנאה, אך היאך תעלים את העובדה שהמצה ערבה לחכך ואתה נהנה להשביע בה את רעבונך?

במה שונה, איפוא, מצוות סוכה ממצוות מצה? מדוע הנודר שלא יישב בסוכה רשאי לקיים את המצווה אף על פי שהוא נהנה מעצם ישיבתו בה!

הגאון רבי שמעון שקופ זצ"ל עמד גם הוא על מדוכה זו והציע את ההסבר הבא (בחיזושי לסוגייתנו סימן י"ב):

איסור שימוש בחפץ לשם הנאה: מהו "איסור הנאה"? באפשרותנו לומר: אסור ליהנות מן החפץ בכל דרך שהיא. ברם, הגר"ש שקופ מגדיר כי "איסור הנאה" היינו: אסור **להשתמש** בחפץ כדי ליהנות ממנו. מכאן, שהנאה שבאה בלא כל שימוש בחפץ - אינה אסורה.

משתמש כדי לקיים מצווה, ובפועל נהנה: עתה דברי הרשב"א מאירים ומזהירים. הן מקיים המצווה אינו עושה את המעשה כדי ליהנות, אלא כדי לקיים את המצווה. אמנם בפועל הוא נהנה

באותו יום ישב לו זונדל במרתפו, והביט מבדל לחלון הצר הסמוך לתקרה, בנעליהם ובקצות מכנסיהם של המהלכים ברחוב. קולות צהלה וחדווה שבקעו מגרונותיהם של ארבעת ילדיו החמודים ששיחקו להנאתם בחצר הבנין, חדרו אל המרתף הטוב וחיממו את ליבו, והוא המשיך לנענע את עריסת בנו הפעוט שנולד זה עתה, ובה בעת האכיל את בתו בת השנה.

והנה רואה זונדל זוג נעליים יוקרתיות ונוצצות, שעצרו מהליכתו ונעמדו מול חלון ביתו, וקול גברי וסמכותי החל בדו שיח עם ילדיו הצעירים. "נו" חשב לעצמו זונדל, "עוד אחד שמתפלל לראות ארבעה ילדים קטנים בני משפחה אחת. אם הוא רק היה מתכופף ורואה שהמרתף הזה מכיל שני ילדים נוספים, הוא ממש היה יוצא מדעתו המכובדת..." בעודו משתעשע בדמיונו למראה פניו הנדחמות של ההלך הרוכן על המדרכה, שמע זונדל משפט שהקפיץ אותו ממקומו. "חי, חי, חי, מועלם לא ראיתי כושים עם פאות", הצטחק הקול. זונדל הוציא את התינוק הזעיר מן העריסה, נטל בידו השנייה את בתו הקטנה וטיפס במדרגות המרתף. רוח קרירה קידמה את פניו בצאתו אל הרחוב, ובעודו צועד אל קידמת הבנין, כירבל את ילדיו הקטנים בשמיכה בלויה.

"טעות מרה לך ידידי" לחש זונדל להלך המופתע, "ילדי אינם כושים! בני העם המובחר הינם! פאותיהם המתברדות לצדי פניהם, פאות ילדי ישראל קדושים וטהורים המה".

מבטו של האיש המכובד נח על פניו המיוסרות של זונדל, לאחר מכן הביט בהשתאות בשני התינוקות התלויים בו, וכעבור רגע שבו עיניו לשוטט בין ארבעת הזאטוטים השחורים כפחם.

פניו של האיש הביעו התנצלות כנה בעודו מניח את ידו על לוח ליבו, כשזונדל המשיך להסביר: "המרתף הזה שאני מתגורר בו כבר חמישה עשר חודש, כולו מלא פחמים שאיפסנו בו דיירי הבנין, והתוצאות מרוחות על פני ילדי שהשחירו במשך היום. אבל דע לך, כי החדר הקטן והשחור הזה, הוא ארמון! ארמון של מקדשי שביעי. רק בגלל שאני ורעייתי שומרים על קדושת שבת המלכה ולא מתפתים לעבוד ביום הקדוש, הגענו למצב זה".

זונדל סיים את דבריו, הושיט את התינוקת לילדו הבכור והניח יד רכה על כתפו של ההלך "מה שם כבודו?" - "ג'ורג'". "ומלפנים?" שאל זונדל שבעיניו החדות הבחין בו שאחיו לאומה הנהו, "רואים, רואים, אי אפשר להסתיר את זה" הוסיף זונדל, - "בנימין" ענה ג'ורג' במבוכה, וביקש לשאול עוד שאלה אחת לפני שהוא נפנה לדרכו: "האמנם כל השישה האלה שלך הם?" זונדל חייך מלא פיו והנהן במרץ, תוך שהוא מכנס את ילדיו אל המרתף, ולא ידע ג'ורג'-בנימין, אילו התפוכות יעברו על חייו בעקבות המאורע המוזר.

באותו ערב, נכנס ג'ורג' אל ביתו, השיח בפני רעייתו את הקורות אותו לפני זמן קצר, והביע באוזניה את פליאתו, מדוע ולמה מחזיק אותו יהודי בדת אבותיו בצורה כה אדוקה שמביאה אותו לפת לחם.

רעייתו, שעסקה באותה שעה בהכנות אחרונות לקראת ארוחת הערב הבשרית, נפנתה מעיסוקיה במטבח והושיטה מולו אצבע מאשימה. "אל תעז ללעוג להם", הטיחה בו. "הזוכר אתה ג'ורג', את אשר אמרת לי כאשר התחלנו את חייו באמריקה? אה, זוכר? רק תקופה קצרה נעבוד בשבת ונבסס את פרנסתנו, וכשרק ירווח לנו מעט ונהיה עצמאים, נשוב לכבד את השבת כיאה וכיאות. והיום אנחנו עשירים, עצמאיים, בעלי הון עצום ואתה עדיין עובד בשבת. עליך ללמוד מאותו זונדל שמסוגל לגייס תעצומות נפש בכדי לשמור על כבוד השבת ולא חלילה ללעוג לו".

עיניהם של הריו המנוחים הביטו בו בתחינה מהתמונה הסדוקה התלויה בסלון ביתו המפואר, וליבו נשבר בקירבו. באותה שעה החליטו ג'ורג' ורעייתו לשוב לכור מחצבתם. כתשובת המשקל

אך הרי הוברר למעלה כי אין איסור ליהנות גרידא אלא יש איסור להשתמש בחפץ כדי להפיק ממנו את ההנאה. משכך, כאשר נבדוק מדוע יהודי זה משתמש בסוכה, הן נקבע כי שימוש זה הוא לצורך קיום המצווה! נמצא שלפנינו אדם שמפיק הנאה מן הסוכה בלא שהשתמש בו לשם כך! הוא משתמש בה לצורך קיום המצווה וממילא הנהנה...

שונה היא מצוות אכילת מצה שעצם מצוות התורה היא ליהנות, שהרי אכילה היא פעולת הנאה, ולפיכך במקרה זה גם הרשב"א מודה שאינו יכול לקיים את המצווה בטענה ש"מצוות לאו ליהנות ניתנו", כי הרי אסר על עצמו בדיוק את מה שציוותה התורה - ליהנות.

משהוברה שיטת הרשב"א, יש להבין מה סוברים הראשונים החולקים עליו, מדוע לדעתם הדבר אסור בכל תנאי, גם במקרים כמצוות סוכה. ובכן, הגר"ש שקופ מסביר, כי לדעתם אין להתייחס לאדם זה כמי שמשתמש בסוכה לצורך מצווה בלבד, אלא הוא משתמש בה לצורך שתי מטרות: קיום מצווה, והנאה אישית ולכן הדבר אסור.

דף טז/ב אבל מיחל הוא לחפצי שמים

קונם לבטל חרם של רבינו גרשום

מחלוקת עזה התגלעה בין הפוסקים, לגבי אדם המבקש לנהוג כדברי סוגייתנו.

בגמרתנו נאמר כי בעל אשר נדר עצמו הנאה מאשתו - נדרו חל, ועתה הוא חייב לגרשה מפני שאינו יכול לקיים את חובותיו כלפיה.

חדר"ג שלא לגרש בכפייה ולא לגרום לכך: בעל "בית הלל" מחדש, כי בימינו אדם שידור נדר שכזה, נדרו לא יחול כלל ועיקר. טעמו, שכן רבינו גרשום מאור הגולה תיקן בחרם שאף על פי שמדין תורה בעל רשאי לגרש את אשתו בעל כרחיה, אין לעשות כן ואף **אסור לגרום** לכך! מאחר שלחרם דרבינו גרשום יש תוקף של שבועה, וכל אדם כמושבע ועומד שלא לעבור על חרם דרבינו גרשום, נדרו אינו חל.

פסקו של הבית הלל עורר סערה גדולה, הן בסוגייתנו מבואר כי נדר חל לבטל דבר מצווה! אדם הנודר "קונם ישיבת סוכה עלי", אינו יכול לקיים מצוות סוכה כי נדרו חל [בשונה מן המוזכר במאמר "מצוות לאו ליהנות ניתנו?" בגליון זה, על הנודר שלא ינהג, הלה לא אסר על עצמו אלא הנאה, אך זה אסר על עצמו ישיבה בפועל. כך שגם אם אין בה הנאה עצם המעשה אסור עליו] היתכן שחרם דרבינו גרשום חמור יותר ממצוות התורה!?

רבה של וורשה, בעל חמדת שלמה (שו"ת או"ח סימן י"ח) מבאר כי אמנם הפסוק מלמדנו שנדרים חלים על דבר מצווה, אך הבה נתבונן במהות הדברים.

לכאורה, אדם הנודר הנאת אכילה ממצה, הרי הוא עושה נגד ציווי התורה הקדושה. האם נדרו יכול לחול? הן ידועים דברי רבא: "כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד - אי עביד לא מהני", כלומר, אדם אינו יכול להחיל דברים המנוגדים לציווי התורה, למעט במקומות בהם גילתה התורה שאדם יכול לעשות זאת (ראה תמורה ה-ו). מאחר שהלכה כדברי רבא, כיצד מתיישבים הדברים עם משנתנו הקובעת כי נדרו חל? [אף על פי שהפני יהושע מחדש שרק במקום שיש "לאו" רבא סובר "אי עביד - לא מהני", רבים מהאחרונים חולקים על דבריו, וכפי שהוכיחו מהסוגיה שם, שבכל אופן שאסרה תורה סובר רבא ש"לא מהני". ראה פירות תאנה שם].

תוצאה עקיפה: ובכן, תורתנו הקדושה אכן מצווה לאכול מצה. עומד יהודי ונודר: "המצוות אסורות עלי באכילה". הוא אינו אומר שהוא נודר שלא לקיים מצוות מצה, אלא שהמצה אסורה עליו. נדר זה חל מפני שאינו נוגד באופן ישיר למצוות התורה, אלא תוצאתה היא שלא יוכל לקיימה, כי התורה הורתה לאכול מצה והוא הרי נדר שלא יאכל. נמצא, שלא עשה פעולה שהתורה אסרה לעשותה. שונה הוא הנודר הנאה מאשתו, שהרי זאת בדיוק אסר רבינו גרשום, שלא יגרום אדם בעקיפין לכך שיגרש את אשתו בעל כרחו. נדר שכזה אינו יכול לחול, כי הלכה כדברי רבא "דאי עביד - לא מהני".

חובה על אדם לדאוג שיוכל לקיים מצווה עתידית: ואילו בעל אמרי בינה (אהע"ז סימן ל"ב) ממאן לקבל את הדברים, "דהא ודאי חל על קרקפתא דגברא לשמור ולעשות ככל הכתוב בתורה, גם שלא לסבב לגרום לבטל מצוות עשה, רק לקיים הכל בזמנו, והחויב מוטל לעשות סוכה ולהכין ד' מינים ותפילין...". כלומר, בהטיל התורה מצווה על האדם, אין הוא מחוייב רק לקיים את המצווה במועדה, אלא עוד לפני הגיע מועדה מוטל עליו לדאוג שיוכל לקיימה בהגיע המועד. לפיכך, ודאי שאדם אשר באמצעות נדר גורם לכך שלא יוכל לקיים מצווה מן התורה עובר על איסור. ברם, מאחר שדורשים מן הפסוק כי נדרו חל, הרי שהורתנו תורה כי אף על פי שמבטל את עצמו ממצווה - חל נדרו, שכך גזרה חכמתו יתברך [כמבואר במסכת תמורה על דברים רבים שגילתה התורה שהם חלים אף על פי שנעשו באיסור].

מעתה, גם הנודר נדר ועובר בכך על חרם דרבינו גרשום - נדרו חל [וראה שם שאין זה ברור שהחרם כולל גם איסור לגרום לאילוץ גירושין].

על כך שחיללו שבתות הרבה, נמנו וגמרו ביניהם לשלשל לידיו של זונדל סכום נכבד המספיק לשכירת דירה נוחה.

למחרת עשה ג'ורג' את אותו מסלול בשנית, ופגש שוב את הילדים השחורים עם הפיאות. הללו הובילו אותו אל זונדל המופתע, שתמה שבעתיים למראה הסכום הנכבד שהוצע לו. "ראה יקירי בנימין" אמר זונדל בעדינות. "מסירות הנפש שמקדישים אני ורעייתי שתחיה, כדי לשמור על קדושת השבת, אין לה מחיר, וכל הון שבעולם לא ישווה למצווה גדולה זו. אך לא אסרב לך לפני שאשאל את רעייתי, שמא היא כבר אינה יכולה לעמוד בסבל הנורא, ואין בכוחה לדקדק עד כדי כך ולסרב ליטול מעות שניתנות לנו בזכות שמירת השבת". כעבור רגע קט שב זונדל אל הדלת במאור פנים "ברוך ה', אשתי גם היא מסרבת לקבל שכר עבור שמירת שבת".

ג'ורג' לא ידע את נפשו מרוב התרגשות, מעולם הוא לא נתקל באדם ישר דרך כזונדל. תוך מספר ימים הוא קיבל את זונדל לעבודה באחד ממפעליו, ובמהרה התקדם זונדל והפך לאחד מבכירי העובדים, עד שפרש כנפיים ונהיה לגביר בזכות עצמו.

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד מהם מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה, כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק. פקס: 03-570-67-93 דוא"ר: mendelson@meorot.co.il

ברכת התורה, העורך

גומרים ש"ס ב-5 דקות ליום, זוכים בשפע גדול

"... ובודאי בלימוד המניטות כלול כל התורה כולה"
 מרן שר התורה מרן ראש הישיבה
 הגר"ח קניבסקי זצוק"ל הגר"ג אדלשטיין שליט"א

להתנסות חינם התקשר עכשיו: 3764*

לעילוי נשמת
 מרת **שרה אנגלרד** ע"ה
 ב"ד מנחם מנדל כהן ז"ל נלב"ע י"א בחשוון תשנ"ז
תנצב"ה
 הונצחה ע"י בתה גב' **ברכה לנגה** ומשפחתה שיחיו

לעילוי נשמת
 מרת **שרה לנגה** ע"ה
 ב"ד יעקב ז"ל נלב"ע י"א בחשוון תשמ"ו
תנצב"ה
 הונצחה ע"י משפחות **לנגה ורוטנברג** שיחיו